

Leonid Andrejev, Judež Iškarijot in drugi. Eleazar. Poslovenil Vin-kjentjev. V Gorici 1913. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. 80. 163 str. Cena 80 vin.

Znani biblijski motiv o Judi iz Karijota je obdelan priprosto, toda privlačno; zgodba se pleče vse do preračunanega samomora izdajalčevega. Svetopisemskim shemam, ki smo jih prazne oteli pozabnosti, je ruski romancier dal krvi in kosti, mišic in mesa: Peter sangvinično vzkipeva, mimozno sensitiven nastopa Janez, počasni razmišljavec Tomaž uteleša poosebljeni dvom itd. Zanimiv dušesloven problem nudi Judež: grd, nakazen, vendar feminilno čustven človek, radi svoje ženskosti in ljubezni do Učenika priljubljen Mariji iz Magdale in tovarišicam, a ne tako pri Rabiju, kjer ga izpodrivajo prikupnejši in popolnejši tekmeči. Napol iz maščevalne ljubosumnosti in umazane dobičkaželjnosti, napol zbog predestinacije proda Gospoda, dobro vedoč, da ga ostavijo vsi ti strahopetci in da mu bo sledil edino on sam. Judeževa figura ni a priori ostudna; zakaj kdor se more poglobiti v tajno povodov in vzmeti, najde za najbolj obtoženega zavrženca olajšav: šele v razdalji je obsodba mogoča. Pri osebnem občevarju z njim, sledeč njegovim nagibom, nam je postal bližji, skoro razumemo ga, in vse razumeti pomeni približno vse odpustiti. V krepkem pokvečencu Iškarijotu je nazorno udejstven judovski značaj: zmisel za denar in transcendentalno razmotrivanje, zavratnost in bojzljivost... Nad karakterni študijo, ki obiluje na slikovitih podrobnostih, na pr. zabave učencev ali prizori pred Ano, veje skrivnostni dih genija in več kot enkrat zaslutite za skromnim izrazom nedozirno perspektivo.

Naslednja črtica vsebuje še več subjektivnih elementov nego prva, ki se v bistvu oklepa sv. pisma. Andrejev govori o drugem življenju Eleazarja po čudežnem vstajenju iz groba. Predmet se mi dozdeva zgolj pretekst, da avtor naznači svoj svetovni nazor, ki komaj spominja na verjetni Du Prelov sistem o posmrtnosti. Glavni podatki so sledeči: Poprej veseli, brezskrbni Lazar je po svojem obujenju okoren in molčeč, nedostopen čudak, tudi telesno ves predrugačen. Dočista ravno-dušen napram vsemu, ne blagovoli odgovarjati na vprašanja, kako je onostran groba. Povsem brezbriznemu so psi in trnje izpremenili obleko v cunje, otroci mu donašajo hrano... Sodobni sloviti kipar iz Rima, vneti glasnik solčne radosti, začuvši o tej nečuvni apatiji, bi rad preobrazil od mrtvih vstalega; a ko pogleda bivšemu mrtvecu v stekleno gorgonsko oko, je kakor marsikdo pred njim docela izpremenjen. V stoični otopenosti se znameniti umetnik poloti zadnjič mramorja; z bolešjo opazijo strogi sodniki in znanci brezoblično spako, ki se je hotela nekam razbežati, v skriti vboklini pa čudnega metulja prozornih kril v onemogli želji, da bi kam poletel. Ko pa Avreliju pripovedujejo o pravi lepoti, izusti letargično: Vse je laž... In samozavesten modrijan je v Eleazarjevem pogledu občutil, da sta modrost in glupost popolnoma enaki pred obličjem brezkončnosti... Ko božanstveni Avgust pozove indiferentnega obujenca k sebi, ga dādo cesarjevi prijatelji nakititi, pobarvati in mu naslikati gubice dobrodušnega smeha, le oči odsevajoče nedosegljivo Tam mu niso mogli zameniti. Na raznolika vprašanja ni Lazar izvolil črhniti drugega nego: Jaz sem bil mrtev. A ko se vsesa s svojimi zagonetnimi zenicami v imperatorja in bi ga bil kmalu otroval z ravno dušno brezbriznostjo, ukaže Avgust izžgati Eleazarju temne, tajinstvene punčice.

Ant. Debeljak.

M. Murko, Die Schröpfung bei den Slaven. Slav. baňa, baňka, lat. balnea. (Sonderabdruck aus: „Wörter und Sachen“ Bd. V. Hft. 1. 1913) 40. 42 str.

Meringer je v četrti knjigi kulturnohistorične revije „Wörter und Sachen“ objavil razpravo o „stavljenju rogov“ pri evropskih narodih in etimologiji lat. *cucurbita ventosa* = rog, kupica (Schröpfung). Na koncu razprave pride tudi k slovanski besedi *baňa*, *baňka*, ki pomeni kopel, banjo, vrč in posodo sploh, pa tudi „kupolo“, „rudnik“ in „rog“. Meringer meni, da je treba besedo *baňa* izvajati od *bal(i)neum*. Toda sama glasovna razlaga ne zadostuje: rad bi videl, kako je v resnici stvar sama — kakor kaže izposojenka — prišla k Slovonom: kulturni stik med Slovani in Rimljani. To je ravno prednost Meringerjeve metode, da mu ne zadostuje samo jezikoslovno uganjanje, ampak, da gre od besede k stvari sami (Wörter und Sachen). — Njegovi želji je ustregel Murko in napisal obširno razpravo o „stavljenju rogov“ pri Slovanih in o etimologiji besede *baňa*, *baňka*. — V 1. poglavju podaja leksikalni material o tem predmetu. Slov. izraz „roge staviti, rog, rožič“ kaže na najprimitivnejši in prvotni način puščanja pri vseh narodih. Meringer omenja kakor kakšno čudo, da uporabljajo kmetje v Krapini še vedno pravi rog. Isto pa delajo tudi naši dolenski kmetje, ki hodijo v Šmarjetne toplice pri Beli cerkvi in prinesó seboj svoje „rogove“, kakor mi je povedal g. prof. R. Perušek. Dalo bi se pa gotovo navesti še kaj slučajev, a naša ljudska medicina še ni prav nič preiskana in čaka zaman delavcev. — V 2. poglavju nas M. seznaja z dosežanji etimologijami besede *baňa*; prav ima Meillet, ki izvaja besedo iz vulgarnolatskega *baŋea* (lat.: *balnea*, pl. od *balneum*, javna kopel). Zelo dobro pa pravi v začetku 3. poglavja, da v tako težkem vprašanju ne zadostujejo le domneve, ampak treba dokazati stvar. To se mu je tudi izvrstno posrečilo. Grški *βαλανείον* se je z rastočim heleniziranjem razširil po vsem rimskem imperiju, razširilo se je s stvarjo tudi ime. Važno je za nas, da se je nahajala nad fridigarijem, ki je imel v sredini bazen (piscina) velika kupola. Kupole pa so imele tudi orijentalne cerkve (vzor Justinijanova Sveta Sofija v Carigradu); zategadelj so bile na zunaj tako podobne kopelim, da jih je bilo težko razločiti. Zdaj nam je jasno, zakaj imenuje Malorus kupolo — *baňa*. — Ako zasledujemo današnja zemljepisna imena sestavljena z „Banja“ na slovanskem jugu, jih bomo našli posebno na stari rimski cesti od Jadranskega morja, preko Stare Srbije v Makedonijo in Bolgarijo. Tu je vladal latinski jezik; tako je prišla beseda tudi v stsl. spomenike, ki so nastali na makedonskem in bolgarskem ozemlju, kjer pomeni *baňa* = kopel. *Baňa* ima pri vseh južnih Slovanih in Rusih pomen: kopel, kopališče, vroč vrelec, potem tudi vrelec sploh pri južnih Slovanih. Pri severnih Slovanih pa pomeni *baňa* *baňka*, tudi kupolo, karakteristikon rimske kopeli in bizantinskih cerkvá. Poljsko *bania*, češko *baně* pomeni potem tudi kroglo pod križem na stolpu. Ta pomen „kupola“ v sev. slovanskih jezikih pa ne eksistira v stsl. in ostalih južnoslovanskih jezikih. — Od okrogle kupole in krogle na zvonikih je prešel pomen besede „*baňa*, *baňka*“ v severnih jezikih na okrogle predmete sploh, na posode in tudi na „rogove“; *baňka* je pri Malorusih, Poljaki, Čehih vrč z ozkim vratom. — Pri nas Slovencih je *banja* = *Badewanne*; na Štajerskem je „*banja*“ korito, kjer kopljejo otroke, kamor dajejo kruh, da vzhaja in zaklane prešiče, da jih poparijo; torej le del lat. *balnea*. V Kapelah pri Brežicah in v Savski dolini pravijo naši deži za svinjsko mast „*banja*“, tako tudi v Varaždinu, kakor sem izvedel od svoje matere. Na Dolenskem je „*banjka*“ putrih. — V 5. poglavju je obdelal avtor pomen besede „*baňa*“ = rudnik, solina pri Slovaki, Čehi, Poljaki, Madjari, Rumuni. Vzrok je v „*baňatě podobě*“, kupolasti obliki starih slovanskih rudnikov, kakor pravi češki strokovnjak. Vsi primitivni rudniki so bili te vrste. Slovanska „*baňa*“ pa meče tudi luč na razlago

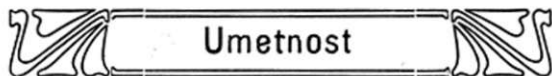
romanskih besed tega izvora. Rumunska „baie“ v pomenu rudnik je brez dvoma izposojena od Slovanov. Italijansko bagno, francosko bagne v pomenu ječa, galera razlaga najbolje Littré: v Carigradu so staro rimsko kopel uporabili za ječo vojnih ujetnikov, kristjanov, ki so bili po večini Italijani in so jo zvali „Bagno“. — Murku se je namen razprave, namreč stvarno dokazati etimologijo baia — balnea in pokazati postanek njenih različnih pomenov, brez dvoma posrečil. Želeti pa bi bilo, da bi naši folkloristi še razmnožili material o „stavljenu rogov“ pri nas in da bi sploh začeli orati ledino naše ljudske medicine.

Dr. Vinko Zupan.

Rudolfo Franjin Magjer, Sa Slavonske ravni. Škice i novele. Naklada knjižare Radoslava Bačića. Osijek 1913. 80. 168 str.

G. Magjer se mi zdi človek, ki nestrpno rad vidi svoje ime natisnjeno. Na ta nagon samouveljavljanja bi navračal šestero njegovih pesniških zbirk, mikroskopično rejenih knjižic z naslovom „Porivi“, pri poznejših izdajah pa „Novi zvuci“. Za garde-damo so služili tem drobljančkom - izpeljančkom bogve kako priborjeni uvodi izpod peresa hrvatskih in slovenskih notabilitet. Magjer je znan kot sotrudnik raznoterih listov in marsikomu je morda obvisel v spominu kot poglavitni prispevalec v almanahu „Mi“, kjer si je dal podjetni pisec ka-li prevesti dobro hrvatske naslove na pogrešeno francoske. Sicer pa jo je mahnil z dobršnim junaštvom na petersni mejdan, „jer Hrvat je vazda za dom tintu i krv lio“, kakor se bere v njegovih spisih, in to s tako porazujočim uspehom, da ga je nekdo kepal s hrvaškim Caldeyronom — vsekakor medium comparisonis ni bila kakovostna podobnost... Devetkrat mi je žal, da ne premorem Magjerove mojstrovine „Zapisci sa sela“. Delo mora biti umetniško na višku — prevedeno je na češki, poljski, nemški jezik, izide v slovaščini in slovenščini! Zanimalo bi izvedeti, kako daleč se je časovno zoreči poet narobe razvil, zakaj od novih teh 168 strani ne izsledim niti ene, ki bi jo bilo vredno prevajati na katerokoli človeško govorico. Pravzaprav bi človek prikimal udobni maksimi, podtaknjeni neznatnemu junaku iz „Svakdanje priče“: Drži mnogo do sebe, a najviše do vanjštine, pa si onda velik u široj publici (150), najožjemu občinstvu pa, mislim, ne bo nasul sipe v oči, da bi se ogrevalo za teh šestnajstero, po svoji povprečnosti odličnih podlistkov, pa naj si opisujejo še tako kmetško životarjenje v Slavoniji. Dobe se pač v pričujočih načrtkih, ki se včasih izoblikujejo v razvlečen dovtip (n. pr. Dan uplate), ali pa nimajo specifično slavonskega nič drugega, ko prislove na -kar in zaimke z repom -ka ter mnogobrojne izpuščaje. Dobe se, pravim, tupačam zanimive narodopisne poteze; a rajši bi jih čital v jedrnatem folklorističnem sestavku brez literarne namišljenosti. Gosji red zaljubljenih in zavrženih punc, ljubosumnih zakonskih, neverjetnih barab in podobnih, defilira mimo vas brez stilističnih prikupnosti, brez slehernega reliefa, v klorotični enoličnosti: ko se zablesti „Nadopuna predgovoru“, cilj našega hrepenenja in zaželeni amen, so izginile eterične prikazni ko kafra: Jer nij' svaka šuša pjesnik, nit' to biti mora, kakor jo je pogodil g. Magjer pred leti.

A. Debeljak.

Junijska slovenska umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. — Čuden je prvi vtis, ki ga nudi ta razstava. Poleg v resnici mojstrskih del uzre oko najhujše vrste kič. Ne vem, če je slike izbrala posebna jury, gotovo pa